

GERA PÁL

Vizes élőhelyeink napjainkbeli problémáinak áttekintése

Javaslat a megőrzés, a fenntartás és a helyreállítás lehetséges megoldásaira

Alapítvány a Vidrákért
Budapest, 2007. augusztus

Bevezetés

Az „Alapítvány a Vidrákért” szervezet 1995-ös megalakulása óta különféle vidravédelmi programokat indított és fogott össze hazánkban. Ezek során rendszeres volt a magyarországi vidraállomány elterjedését kutató programunk is.

2004-ben, egy felmérési időszak lezárultát követően – a „*Vidranagyhatalomból vidraszegény Magyarország?*” című tanulmányunkban – felhívtuk a természetvédelmi, ökológiai szakemberek figyelmét arra, hogy egyes országrészekben, elsősorban a vizes élőhelyeink, ezek közül kiváltképpen a kisvízfolyások és csatornák kedvezőtlen állapotváltozása miatt a vidraállomány visszahúzódása figyelhető meg. Azóta minden éves jelentésünkben ennek a kérdéskörnek kiemelt szerepet szántunk, lévén, hogy ez a sajnálatos tendencia azóta is folytatódik, hol gyorsabban, hol kevésbé látványosan, de észlelhető. Az igazság kedvéért hozzáteszem azonban: ellenkező hatást is tapasztalni, pl. a Szigetköznel, ahol több évtizedes „vidramentesség” után két-három éve stabil és fejlődő vidraállományt figyelhetünk meg.

Ebben a mostani dolgozatban, azokat az ismereteket gyűjtöttem össze, amelyeket vidravédelmi munkám során szereztem, és célom, hogy ezzel az ismeretanyaggal, amennyire csak lehetséges, hozzájáruljak a vizes élőhelyeinket érintő jövőbeli szabályozásokhoz. Remélem, már a közeljövőben olyan, nálam jóval hivatottabb szakértői műhelyek által kidolgozott és megvalósított intézkedésekre kerül sor, amelyek révén csakugyan hatékonyan kezelni tudjuk az észlelt problémákat.

Köszönetnyilvánítás

Köszönöm mindazoknak a halász, erdész és vízügyes barátaimnak a segítségét és bátorítását, akik – nem egyszer igen „lobbanékony légkörű” –, beszélgetéseinket, vitáinkat követően ennek a dolgozatnak a megírására sarkalltak.

Tény: nem könnyen szántam rá magam, mert úgy éreztem, ha mindazt, amit végül is megírtam, és publikáljuk – és ezért az „Alapítvány a Vidrákért” szervezet kuratóriumának külön köszönettel tartozom –, könnyen a szereptévesztés és a fontoskodás vádja érhet; értsd ez alatt: olyasmire szóllok hozzá, teszek javaslatokat, amihez nem értek. És ez így van, nem tagadom, mert nem vagyok sem vízügyi, sem természetvédelmi szakember csupán vadgazdálkodási szaktechnikus, mégis, a több évtizedes vidravédelmi munkám során összeszedett gyakorlati tapasztalat talán kellő magyarázat arra, hogy mégis elmondjam így a véleményemet.

Kérem, fogadják barátsággal, és észrevételeiket, kritikáikat, írják meg nekünk!

Néhány bevezető gondolat

A jövőben a magyarországi vízügypolitikai elgondolásoknak a kizárólagos vízügyi (mérnöki) szempontokon és értékrendeken túl összetettebb elvrendszerre is összpontosítania kellene, értsd alatta: hathatósan meg kéne jelenjen az ökológiai és a természetvédelmi irányelveknek is teret engedő gondolkodásmód. Ehhez azonban szükséges az is, hogy a „zöldek” hozzáállása alapvetően megváltozzon; vagyis le kellene már vetközniük azt a még a rendszerváltás idején beléjük rögződött „ingert”, hogy a vízügypolitika minden megnyilvánulása idehaza „természetvédelem ellenes”. Meg kell (kellene!) érteni – még ha közhelyszerűen hangzik is –: csak összefogva leszünk képesek az előttünk lévő problémákat megoldani!

- **Ezt szolgálhatná az új rendszerszemléletű, ökológiai elveket is „felvállaló” hazai vízügypolitika, illetve a vizes élőhelyeinket érintő, a természetvédelem által megfogalmazott elvárások (ha tetszik: a természetvédelmi politika) vízügyi megoldásokat is magáénak valló, és nem rögvést elutasító hozzáállása.**

Hogy mire gondolok? Hosszan sorolhatnám, de itt most, terjedelmi korlátok miatt csak egyetlen példát említek: a vízrendezések során már mind a tervezési, de a kivitelezési munkafolyamatok során is figyelemmel kellene lenni az adott víztestnél már meglévő, de azon potenciálisan előfordulható növény- és állatvilág ökológiai igényeire.

Alighanem döntően meghatározza hazánk, és a többi EU tagállam vízügypolitikáját a 2000/60/EK számú, Víz Keretirányelvként (VKI) megismert uniós követelményrendszer. A VKI alap gondolata, hogy a víz nem szokásos kereskedelmi termék, hanem örökség, amit ennek megfelelően óvni, védeni, készleteivel okosan gazdálkodni, azokat hosszú távon megőrizni kell. A vízügypolitikáknak az elővigyázatosság elvére és azokra az elvekre kell épülnie, amelyek kimondják, hogy megelőző intézkedéseket kell tenni, a környezeti károkat elsősorban a szennyezőforrásnál kell orvosolni, és a szennyezőnek fizetnie kell. Előírja, hogy valamennyi tagállamnak vízgyűjtő-gazdálkodási tervet kell készítenie, és cél, a vizek jó minőségének elérése, biztosítása 2015-ig. És hát, a VKI számos, eddig számunkra nem, vagy alig ismert új fogalmat is magával hozott: pl. jó állapot, jó ökológiai potenciál, mesterséges víztest, erősen módosított víztest, kockázatos helyzetű víztest, átmeneti vizek stb., amelyeket nem csak eminens szorgalommal be kell magolnunk, hanem azokat munkánk során alkalmaznunk is kell a jövőben, legyünk civil szervezet lelkes tagjai, vagy az államigazgatási apparátus elkötelezett hivatalnokai.

Tehát, az alapelvek és az elsőbbségi szempontok és a fogalomtár már megvannak, de a java csak most jön: képesnek kell lennünk közösen megfelelni ezeknek az elvárásoknak.

Belvív

Magyarország területének mintegy egynegyede olyan mélyfekvésű sík terület, amelyről természetes úton nem folyik le a víz. A síkvidéki vízrendezés célja, hogy az összegyűlő csapadékból, valamint a feltörő talajvízből keletkező elöntésektől, a belvizektől mentesítse ezeket a területeket.

A rendszerváltás óta, mint azt a statisztikai adatokból kiolvashatjuk, megnőtt a belvizekkel elöntött területeink aránya. Ennek több oka van – a teljesség igénye nélkül:

- A radikális tulajdonszerkezeti átalakuláson átesett mezőgazdasági területeken található csatornahálózatok elhanyagolása (a felújítási és a karbantartási munkák elmulasztása), valamint megszüntetése (pl. beszántása).
- Alkalmasint a rendkívül sok csapadék.

Tény: a belvívelöntéseket napjainkban még csupán mérsékelni tudjuk, és elsősorban a tartósságuk csökkenthető. Kérdés: megéri-e ez, hiszen a belvízzel elöntött térségek – elsősorban a Tiszántúl mintegy 30%-a – nem tartoznak a legjobb termőképességű területeink közé. Vagyis, olyan döntést kell majd hoznunk, amely során a belvizes területeink hasznosítását kell alapjaiban újragondolnunk és átértékelnünk. Ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt, hogy mindez a piaci viszonyok érvényesülésén keresztül valósulhat csak meg. De! A mély fekvésű, kedvezőtlen talajadottságú, gyakran elöntött területek víztelenítése rendkívül költséges, amit szintén szem előtt kell tartanunk. Milyen megoldások kerülhetnek szóba?

- **A feltört legelőkből kialakított szántók újbóli legelővé átalakítása.**
- **Vizes élőhelyek kialakítása (elsősorban a természetvédelmi szempontból értékes területeknél).**
- **A belvív tárolása, és későbbi felhasználása öntözésre, többfunkciójú síkvidéki víztározók és/vagy halastavak építése révén.**

A vízügyi és az ökológiai szemlélet közeledését szolgálná annak a problémának a rendezése is, ami napjainkban még vitákhoz vezet, nevezetesen: a belvízelvezetés-vízpótlás összefüggésében az ökológiai vízigény kielégítésének a kérdése.

Világosan meg kellene már végre határozni, hogy a belvízvédekezés során mi az a minimális vízhozam és vízszint (illetve, ez milyen paraméterek alapján számítható ki, állapítható meg egyértelműen), amely a természeti értékek védelme, de a műszaki igények érvényesülése számára is elfogadható.

Ma már elfogadott szakmai alapelv, hogy a vizet a leesés helyén célszerű hasznosítani, tározni, amivel az elvezető művek építésének, fenntartásának és üzemeltetésének a költségét jelentősen mérsékelni lehet. Nem beszélve arról, hogy ezzel a vízpótlás ugyancsak költséges terhei is csökkenthetők. Ehhez természetesen a helyben élők megnyerése, bevonása elengedhetetlen, valamint az elérhető és közérthető nemzeti és/vagy uniós támogatások biztosítása szükséges.

Az épített tározókat a mezőgazdaság sokféleképpen hasznosíthatja, hiszen ezekben a vízkészlet egy meghatározott része visszatartható, és a „föls” víz többcélúan is felhasználható, pl. öntözésre. De! A tározók adta tájképi és a megtelepülő természeti értékek is hasznosulhatnak: pl. a falusi turizmus kapcsán; magyarul a tározókat eleve úgy lenne célszerű kialakítani, hogy azok több tevékenységi körnek is megfelleljenek.

- **Igazából a legnagyobb gondot a tározókban tárolt víz minőségének a leromlása adja. Ismereteim szerint ma még nem igen van olyan üzemeltetési módszer, amelyik megfelelően tudná kezelni a vízminőségi problémákat.**

Aszály

Az előrejelzések szerint hazánk éghajlata mediterrán irányba tolódhat el, a hőmérséklet a globális változással arányosan, de azt meghaladó mértékben nőhet. A prognózisok szerint a legveszélyeztetettebb magyarországi területek: a Duna-Tisza köze és a Tiszai-Alföld, de még a Dunántúl egyes kistérségei is „szóba jöhetnek”. Szükséges felkészülnünk arra, hogy pl. az aszály által okozott károk mértékét a lehető legalacsonyabb szintre szorítsuk.

- **De! A szárazság nem csak a vizes élőhelyeket veszélyezteti, hanem minden más élőhely-típust is. Így, amikor vizes élőhelyeinknél azok megőrzését és fenntartását, esetleg újabbak kialakítását és hasznosítását tervezzük meg, nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy ezek a beavatkozások az adott vizes élőhellyel érintkező más élőhely-típusokra is hatást fejtenek ki – és ez persze megfordítva is igaz.**

Ha jól tudom, a századforduló óta napjainkig 2003 nevezhető a legszárazabb évnek. Akkor május és szeptember között az ország délnyugati és északi részén, illetve a Hajdúságban mérsékelt, a Nyugat-Dunántúl egyes kistérségeiben, és itt a Balaton teljes területe is „érintett”, valamint az Alföld jelentős, főleg keleti területén erős aszály uralkodott.

Meteorológusok és más, az előrejelzéshez értő szakemberek elmondása szerint az elkövetkező években még a 2003-as aszály-csúcsot is meghaladó száraz időszakokkal kell számolnunk – lehet talán, hogy az idei év lesz az?

Ma már tudjuk, hogy az aszály előfordulásának a valószínűsége Magyarországon növekvő tendenciát mutat, leginkább az Alföldön. Talán nem véletlen, hogy az ENSZ ún. UNCCD Egyezménye, amely kizárólag az aszály és az elsivatagosodás problémakörét tárgyalja, hazánk egész területét az aszály által érintettnek említi.

A statisztikai adatokból kiolvasható, hogy Magyarországon az aszály az árvizekhez és a belvizekhez hasonló nagyságú területeket érint, de a keletkezett anyagi és természetbeni kár mértéke meghaladja az árvizek és belvizek által okozott károk teljes összegét. Az aszály elleni védekezés így hát valamennyiünk érdeke, hiszen pl. a vizes (és az ezekhez szorosan kapcsolódó) élőhelyek élet- és gazdálkodási feltételeinek a biztosítása megköveteli ezt.

- **Szakmai körökben elsősorban „többszerepű” víztározók építéséről hallani. Ezek mellett, elsődleges szempontként meghatározhatnánk a nagyszámú, olcsón üzemeltethető gravitációs vízpótló rendszerek létrehozását, valamint a kisévízszint gyors süllyedésének a megakadályozását.**

Azt, hogy az aszály problematikája milyen horderejű kérdés, talán az bizonyítja a legjobban, hogy Nemzeti Aszálystratégia készül hatóságok, tudományos műhelyek és civil szervezetek bevonásával. Remélhetően sikerül olyan megoldási javaslatokat megfogalmazniuk, amelyek valóban alkalmasak lesznek egy esedékes végrehajtás során a hathatós eredmények elérésére. Ennek során:

- **Fontos lenne egy olyan adatbázis létrehozása, amely alkalmas lehet arra, hogy hazánkban régiókra/kisrégiókra lebontva értékelje az aszály kockázatát és várható időtartamát (ez vajon mérhető, megbecsülhető-e?).**
- **Célszerű lenne azokat a gazdasági ágazatokat (pl. mezőgazdaságot, erdészetet, kertészetet, halászatot stb.), nevesíteni, és egy kockázatelemzési becslést végezni, amely egy valóban hosszabb távú száraz időszakban ezeknél az ágazatoknál veszteséggé válhat.**
- **Összefoglalhatná azokat a lehetőségeket (pályázatokat, hiteleket stb.), amelyet az érintett gazdálkodók az aszály esetén igénybe vehetnek.**
- **Egy hosszabb távú aszályos időszak, hatással lehet a nevezett gazdálkodókra kívül másokra is, pl. az idegenforgalomra, a kereskedelemre, az iparra stb. Nem tudom, lehetséges-e, de ha igen, akkor az ezeken a területeken várható hatások előzetes elemzése is indokolt lehetne (a kérdés az: hogy ez valóban elemezhető-e?).**

És hát, a földtől kicsit elrugaskodott gondolatnak tűnhet, de esetleg lehet benne „fantázia”: az aszálynak csak és kizárólag negatív hatásaival számolhatunk-e, vagy talán azért – még ha eltörpülve is a várható károkozás nagyságától – valamiféle pozitív hatása is lehet? Pl. az aszály mértéke előmozdíthatja azt, hogy valóban életünk minden területén előtérbe kerüljenek a víztakarékos megoldások.

Folyóinkról

Felszíni vizeink minőségét nagyon sok emberi beavatkozás veszélyezteti, és ezekre kell megtalálnunk a megvalósítható megoldásokat. A teljesség igénye nélkül, az alábbiakra:

- A települési-, a mezőgazdasági szennyezések stb. megszüntetésére.
- A hidrológiai változások által okozott nehézségekre (pl. a lefolyás-szabályozások stb. kérdéskörére).
- A morfológiai változások által okozott problémákra (pl. a folyócsatornázás esetében stb.).

Szinte valamennyi hazai folyóink arculata megváltozott a szabályozások során, jelentős, ma már visszafordíthatatlannak tűnő kárt is okozva. A legfontosabbak az alábbiak – a teljesség igénye nélkül:

- Nagymértékben csökkent a természetes élőhelyek száma, elsősorban a szántóterületek javára. Ezen belül igen jelentősen csökkent a vizes élőhelyek kiterjedése: a mocsarak, vizenyős területek többségét lecsapolták, művelésbe fogták stb.
- A kialakított védvonalak egyben az addigi összefüggő, egymással kapcsolatban álló élőhelyeket is elszakították egymástól.
- A munkák hatására a hullámterek továbbra is gyakran kapnak vizet, míg a mentesített területek egyáltalán nem, vagy csak minimális mennyiségben.
- A medrek a nagyobb esés miatt egyes szakaszokon bevágódtak, a hordalék-lerakódásból viszont csak a hullámtér részesült, annak szintje tehát folyamatosan emelkedik.
- Az árvizek gyorsabb levonulása és a kintmaradó vizek eltűnése miatt megváltoztak a párolgási viszonyok.

Az utolsó két pont, vízügyi szakértők szerint olyan mértékben megváltoztatta az Alföld talajvízháztartását, hogy ennek tulajdoníthatók a rendszeres nyári vízhiányok, és az öntözés szükségessége.

Folyóink medrének beágyazódása és süllyedése azért is nagy horderejű probléma, mert a talajvízszint apadása csökkenti/csökkentette az adott területek termékenységét, valamint sok helyen érzékelhető a parti szűrésű kutak apadása is. Szintén komoly nehézségekkel néz szembe a természetes-vízi halászat, hiszen értékes és pótolhatatlan ívó- és ivadéknevelő helyek pusztultak el, illetve a megmaradtak esetében nehéz feladat a fenntartásukról gondoskodni.

- **Folyóinknál feltétlenül meg kell őrizni a természetes vízi halászatot, hiszen annak gyakorlása hozzásegíthet bennünket az élővilág megőrzéséhez, és hozzájárulhat egy, a magyar agrárkultúrától elválaszthatatlan hagyományos gazdálkodói tevékenység fenntartásához. Ugyanakkor a természetes vízi halászat gazdálkodás csak a „bölcshasznosítás” elvére épülhet a jövőben. Törekedni kell az invazív és nem őshonos halfajok állományainak a visszaszorítására is.**

Folyóink esetében külön gondot okozott az utóbbi időkben az árvizek levonulása, valamint az ebből adódó jövőbeni védekezési módszerek kidolgozása és alkalmazása. Szintén jelentős kihívást jelentenek az utóbbi évek aszályos időszakai, főleg a 2000 és 2003-as évek során tapasztalt rekordokat döntő szárazság miatt kialakult változások végett.

- **A folyóinkkal történő jövőbeli szabályozás mindenféleképpen a többfunkciós folyógazdálkodás elveire épülhet csak. Vagyis arra, hogy a gazdasági, az ökológiai és a társadalmi szempontokat egységen kezelve, azok érvényesülését egyfajta egyetértésre emelve az adott folyórendszer természetközeli állapotába legyünk képesek helyreállítani.**
- **Természetvédelmi és ökológiai szempontból fontos a jellemző élővilág helyreállítása, életfeltételeiknek megnyugtató biztosítása, pl. ahol szükséges hallépcsők kialakítása. De! Nem szabad elfelejtenünk: a töltésezett folyóink nagy részénél a hullámtér morfológiai változásai (a mederrendezés és/vagy a süllyedés) nagyok. Ellenben a mentett oldali természetes állapotú ártéri területek magassági változása ehhez képest elenyésző, így ezek természetvédelmi célú vízpótlása, esetenként elöntése lényegesen egyszerűbben, gravitációsan megoldható (pl. fokgazdálkodásszerű hasznosítás révén).**
- **Ki kell dolgozni a folyók szennyezettsége és az élővilág közötti vizsgálatok támogatási rendszerét, és azt összhangba kell hozni a Víz Keretirányelv útmutatásaival. Lényeges, hogy folyamatos kutatások kövessék a folyók állapotának és a benne élő állat-, és növényfajok állományváltozásának az alakulását.**
- **Célszerű ösztönözni (kamatmentes és/vagy kedvezményes hitelekkel, adókedvezménnyel, vissza nem térítendő, pályázat útján megszerezhető anyagi lehetőségekkel stb.) a települések lakossági- és ipari szennyvizeinek, valamint a mezőgazdasági szennyzőanyagok folyóvizekbe történő megakadályozását szolgáló szűrő-, tisztító- és ártalmatlanító berendezések beszerzésére és azok üzembe helyezésére.**
- **Az árvizek kezelésére valamennyi hazai folyóinknál szükséges kidolgozni azokat a jövőbeni védekezési lehetőségeket, amelyek sikeresen megvédhetik a folyó menti településeket: pl. a nagyvízi lefolyás gyorsítása, megfelelő szélességű folyóvölgy biztosítása, a nyári gátak részbeni-egészbeni elbontása, víztározók létesítése stb. jöhet szóba.**
- **Az aszály okozta károk kezelésére, azok mérséklésére is ki kell dolgozni a védekezési módszereket.**

És most néhány szót a Tiszáról, a Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése (VTT) kapcsán. A Tisza esetében kidolgozott VTT megvalósulása egyértelműen közérdek. Olyan mértékű élőhely-fejlesztési program ez, aminek a megvalósítása során egyértelműen az ökológiai és természetvédelmi szempontoknak kellene adniuk a legfontosabb prioritásokat.

De! A vízügyi, mérnöki szempontok sem söpörhetők „cakum-pakk” asztal alá, hiszen azoknak a valóra válása is fontos követelmény ahhoz, hogy az árvízi tározást megfelelő módon lehessen elvégezni.

Ismereteim szerint a VTT műszaki koncepciójának a tervezésekor, az egyeztetések során számos környezet-, illetve természetvédelmi problémakör is felszínre került.

Ezek módosították az eredeti, a természetvédők szerint: elsősorban műszaki eljárásokat és megoldásokat tartalmazó elképzeléseket, és napjainkban már ennek szellemében, vagyis egyfajta – még ha sokak által mindig élesen bírált és támadott – megegyezés alapján folyik a tározók tervezése, illetve építése.

Se szeri, se száma azon tanulmányoknak, dolgozatoknak, amelyek a VTT során születtek és hozzáférhetőek mind elektronikus, mind hagyományos, papíralapú formában. Magam is sokat átolvastam, elmentem több szakmai rendezvényre is, beszéltem természetvédelmi, vízügyi szakemberekkel. Alább a számomra még nem igen megértett és vitathatónak gondolt elemeit foglalom össze a VTT-nek – a teljesség igénye nélkül:

- **Az árhullámmal érkező víztömeg egy részének szűkségtározókban történő elhelyezése nem biztos, hogy összeegyeztethető a Tisza-völgy természetvédelmi és ökológiai érdekeivel, legalábbis természetvédelmi, ökológiai és vízügyi szakmai szempontokkal nem eléggé alátámasztott módon.**
- **Tudvalevő: az invazív, kártékony fajok a hullámtereken, az árvizekkel terjednek a legagresszívabban. A Tisza vize rengeteg invazív növényt hordoz, ezért átgondolandó, hogy a tervbe vett tiszai árvízteret valóban megéri-e bejuttatni az értékes, és ezektől a fajoktól mentes területekre, pl. a létrehozandó új vizes élőhelyekre. Emiatt a terület szempontjából a hullámtérrel való összekapcsolás a legkedvezőtlenebb megoldás is lehet, ugyanis nem csak a „kívánatos” fajok számára biztosít közlekedési és megtelepedési lehetőséget, hanem a nem-kívánatos fajok számára is, amivel a jelenleginél sokkal rosszabb állapot kialakulásának veszélyét okozhatja.**
- **A mentesített oldali természeti területeken a legnagyobb probléma a nyári vízpótlás, mind műszaki, mind természetvédelmi, ökológiai szempontból, és nem igazán tudni, hogy ezt – a tározók létrehozása után – végül is miképpen oldják majd meg.**
- **Szükséges lenne kidolgozni azokat a használati módokat, és a terveket ezekhez igazítani, amelyek meghatározzák, hogy a tározókban tárolt vízmennyiséget végül is miképpen, hogyan és mire lehet majd felhasználni.**
- **A legnagyobb gondot a tározókban tárolt víz minőségének a leromlása adhatja a jövőben. Vajon van-e olyan üzemeltetési módszer, amelyik megfelelően tudja majd kezelni a vízminőségi problémákat?**

Holtágak, kubikgödrök

A holtágainkat természetvédelmi és ökológiai szempontból 3 nagyobb osztályba sorolják:

1. *Szentély típusú holtágak:* a kialakult ökoszisztéma megőrzése, vagyis a holtág elsősorban az ott élő/előforduló természeti értékek megóvása érdekét szolgálja. Ugyanakkor biztosítani kell a tápláló folyóval, vagy a holtág vízgyűjtő területével azt a kapcsolatot, amely lehetővé teszi ennek a célrendszernek a megvalósulását.
2. *Bölcs hasznosítású holtágak:* ezeknek a holtágaknak egy része, vagy szakasza kiemelkedő természeti értéket képvisel, ugyanakkor különböző hasznosítási formák – erős jogszabályi megkötésekkel, az úgynevezett „bölc hasznosítás” elve alapján – engedélyezett.
3. *Gazdasági célokra hasznosítható (degradált) holtágak:* a holtág-jellegük erősen sérült, tájképi értékük károsodott, egyes szakaszaik megsemmisültek, azonban gazdasági célra rehabilitációs beavatkozással még alkalmassá tehetők.

Napjainkra nagyon sok kanyarulat, morotva, mellékág és holtág teljesen kiszáradt, és bár nem egy holtágot ismét feltöltöttek vízzel, fenntartásuk igen költséges; míg sok esetben a folyóval áradások idején érintkező holtágak helyzete sem mondható kedvezőnek. Problémát jelent még a holtágak esetében, hogy közülük számos önkormányzati tulajdonba került a rendszerváltás után, de gondoskodásukról (pénzügyi nehézségek és szakmai hiányosságok miatt) sok esetben nem tudtak.

A holtágakban lejátszódó folyamatok részben természetesek, melyek a növényzet túlburjánzásában, a feliszapolódásban, az eutrofizációban és a romló vízminőségben, valamint az élővilág részbeni és/vagy teljes átalakulásában nyilvánulnak meg. Mindezeket az emberi beavatkozás gyorsíthatja is, pl. a tisztítatlan szennyvizek bevezetése, az átgondolatlan parthasználat, a telepített halfajok nem megfelelő összetétele és az elmulasztott műszaki beavatkozások hiánya.

A holtágak döntő többsége egy vízgazdálkodási rendszer részeként működik, és elsősorban a belvízi főbefogadó folyókhoz való közelségük miatt a belvizek levezetésében és tározásában játszanak nagyon fontos szerepet. A belvíztárolás miatt jelentős számú holtágnál már megoldották a vízelvezetést, vízpótlásra és/vagy vízcserére azonban alig-alig, vagy egyáltalán nincs lehetőség. Pedig ha ez megvalósulhatna, akkor a hasznosítási formák köre jelentősen megnőne.

- **Ajánlatos alaposan átgondolni a holtágak jogi helyzetét; ott, ahol az indokolt, gondoskodni kell állami tulajdonba kerülésükről. Az ún. „szentély típusú” holtágaknak mindenféleképpen állami tulajdonban kellene maradniuk.**
- **A belterülethez közeli holtágak akár záportározóként is működhetnének, vagy tartalék nyersvízbázist jelenthetnének.**
- **Sürgősen meg kellene oldani, hogy végérvényesen megszűnjön a holtágakba a szennyvízbevezetés.**
- **A holtágak vízgyűjtő területén a mezőgazdasági műtrágyák felhasználását szabályozni kell, akárcsak a part használatát.**
- **Gondoskodni kell a vízi növényzet védelméről.**
- **A vízszint meghatározások során figyelemmel kellene lenni az ökológiai igényekre is.**
- **Indokolt átgondolni a holtágak halászati-, horgászati és rekreációs hasznosításának a rendjét.**

A holtágak vízkészletének közel állandó értéken tartására, valamint a vízpótlásra két lehetőség adódik:

1. Az anyafolyóval történő összeköttetés után folyamatos vízcserre biztosítása.
2. A holtág vízgyűjtő területéről a szükséges mennyiségben csapadékvizek, talajvizek bevezetése, majd a felesleges víz elvezetése.

Fontos szempont a következő: a felszíni vizek minősége akár a holtág vizének a minőségét is befolyásolhatja, megváltoztathatja, sőt – szélsőséges esetben – kedvezőtlen hatást is eredményezhet.

- **A holtágak vízpótlása esetén körültekintően kell eljárni a vízpótlást szolgáló vízbázis kiválasztásakor.**
- **Annak érdekében, hogy elkerüljük a helyreállított mentett oldali holtágban a nem kívánatos eutrofizációt, lehetőség szerint meg kell őrizni a vízi vegetációt (a gyékény-, nád-, sás állományt), vagy szükség esetén azokat célszerű újratelepíteni.**

Szakmai kiadványokban és rendezvényeken rendszerint felvetődik, hogy előnyös lenne puffertározók kialakítása a folyóvizek lebetegtetett hordalékának a visszatartására és egyes felszíni vizek esetében a mikrobiológiai szennyezettség csökkentése érdekében, pl. a Felső-Tisza, a Szamos, a Hernád, a Mosoni-Duna esetében. Ennek indoklása: a lebetegtetett hordalék gyorsítja a feliszapolódást, a magas baktérium-szám pedig kedvezőtlenül befolyásolja a mentett oldali holtágak rekreációs és jóléti hasznosítását.

A folyók menti kubikgödrökről sem feledkezhetünk meg. Nagyon sok értékes állat- és növényfaj él a területükön, fenntartásuk a természetvédelem számára elengedhetetlen. Azonban esetükben is ütközhetnek vízügyi, erdészeti, és alkalmasint önkormányzati és/vagy gazdálkodási – pl. horgászati - törekvések a természetvédelmi, ökológiai elvárásokkal.

- **Alapelvnek kellene lennie, hogy számuk és kiterjedésük nem csökkenhet a jövőben.**
- **Meg kell akadályozni, hogy „gazdálkodási kényszerre” való hivatkozással betemessék őket, pl. faültetvények miatt a jövőben egyetlen kubikgödrt se lehessen megszüntetni.**
- **A kubikgödörnél törekedni kell a természetszerű gazdálkodási formák ösztönzésére: pl. a természetes vízi halászat folytatására, annak támogatására, de a sportcélzatú halásítás – horgászat – nem megengedhető.**
- **És hát talán, érdemes lenne hazánk valamennyi kubikgödrt védetté nyilvánítani.**

Kisvízfolyások (erek, patakok)

Az elmúlt évtizedekben sok kisvízfolyás megszűnt, esetleg más irányba vezették el, a patakmedret kikövezték és/vagy kibetonozták. Ezzel a kisvízfolyáshoz kötődő élővilág számára az adott vízfolyásnál alaposan megváltoztak a környezeti feltételek: mivel a víz nem érintkezik a talajjal, a medrében nem tud kifejlődni a vízínövényzet, megszűntek a természetes tisztító-szűrő rendszerek. Ezáltal az ilyen kisvízfolyások betonozott, élővilág-szegény csatornákká silányultak.

- **Kisvízfolyásainkról kijelenthető, hogy nincs a teljes hazai állományról egy összefüggő, átfogó adatsor, holott jó lenne, ha rendelkeznénk egy olyan egységes adattárral, amely a kisvízfolyások legfontosabb mutatóit tartalmazná.**

Hazánkban 103 hegy- és dombvidéki vízgyűjtőt tartanak számon. A kisvízfolyások összes hossza 57 000 kilométer, ebből 1500 települést több mint 1800 patak szel át, amelyek belterületi szakaszának a hossza mintegy 6000 kilométer. A kisvízfolyások árterülete 4300 kilométer.

A hegy- és dombvidéki kisvízfolyások közül cca. 17 000 kilométer tekinthető kisebb-nagyobb mértékben rendezettnek, azonban ezek egyes szakaszain a kiépítettség és a fenntartás összhangja nem kielégítő. Becslések szerint még mintegy 8000 kilométer kisvízfolyáson van szükség mederrendezési munkákra.

A hegy- és dombvidéki kisvízfolyásokon árhullámok alakulhatnak ki, így fontos, hogy ezek medrében a lehető legbiztonságosabb módon tudják levezetni a víztömeget; emlékezzünk csak: az elmúlt években több sajnálatos árvíznek is tanúi lehettünk a Zemplénben és a Mátrában. Azért is fontos ez, mert szinte valamennyi hegy- és dombvidéki patakunk településeken is átfolyik. Ilyenkor a belterületeken végzett patakszabályozási munkákat, célszerű lenne összhangba hozni a vizes élőhelyek iránt megfogalmazott ökológiai és természetvédelmi igényekkel. És ezek nem ellenmondásosak egymással! Az árvizek által okozott károk elkerülése érdekében a hatályos jogszabályi rendelkezések egyértelműen megfogalmazzák, hogy a vízfolyások medrét az árhullámok kiöntés nélküli levezetésére kell méretezni. Ez rendjén való is. De!

Minden belterületi beavatkozáshoz kisebb külterületi kiépítés is párosulhat, vagyis az adott kisvízfolyás több szakaszát is érintheti egy-egy beavatkozás.

Ilyenkor a természeti értékek védelme, illetve az azokat szolgáló szempontok beleilleszthetők a tervbe vett munkafolyamatokba, hiszen – ha jól tudom – a kisebb külterületi kiépítési szint kisebb mederméretet, a természetes/természetszerű állapot fenntartását is jelentheti. A parti és vízi vegetációban, a természetszerű mederben a többnyire gyorsan lezúduló víztömeg kisebb kárt okozhat, mint a teljesen mesterséges, csatornaszerű létesítményekben. Fontos szempontok lehetnek még hegy- és dombvidéki kisvízfolyásaink rendezése során:

- **A kanyarulatok meghagyása és/vagy kialakítása, helyrehozatala.**
- **Természetes anyagok (fa, kő stb.) felhasználása.**
- **Változatos és természetes parti növényzet.**
- **A folyásirány során változó vízmélységnek megfelelő esés és sebesség biztosítása.**
- **És hát nem utolsó sorban, annak a megvalósulása, hogy valóban csak ott avatkozzunk be, ahol az elkerülhetetlen, de így is arra törekedjünk, hogy egyes szakaszok megmaradjanak az eredeti állapotukban.**

Domb- és hegyvidéki kisvízfolyásainknál szóba jöhető megoldás még: víztározók létrehozása és üzemeltetése, amivel az árvizek által okozott káros folyamatokat lehet megelőzni.

- **Amennyiben víztározó épül valamelyik kisvízfolyásra, akkor figyelemmel kell lenni arra, hogy a tározó a felette és az alatta lévő patakszakaszoknak nemcsak a hidrológiai, hanem az ökológiai viszonyait is megváltoztatja.**

És ez, természetvédelmi, ökológiai oldalról nem feltétlenül elfogadható, amint azt fentebb a folyóknál is írtam. Igaz: az emberi kultúrák, települések hathatós védelme messzemenő prioritás élvez – és ez így van rendjén –, de ha van megoldás arra, hogy valamelyest érvényesüljenek a természetvédelmi és ökológiai elvárások, akkor az már csak elhatározása és akarat kérdése.

A kisvízfolyások vízgyűjtőjén folytatott nem megfelelő erdőgazdálkodás – pl. rövid időn belül nagyterületű tarvágás, erdészeti feltáró út létesítése stb. – szintén veszélyeztető tényező, mert következtükben a kisvízfolyások medre alig néhány év alatt feltöltődhet a kialakuló gyors erózió miatt, ami a kisvízfolyás gyakoribb áradásához is vezethet. Ez pedig különféle mesterséges megoldást hoz magával, pl. medermélyítést, mederszabályozást, amelyek csak ideig-óráig képesek orvosolni a problémát.

Síkvidéki kisvízfolyásainknál az átgondolatlan és felelőtlen mezőgazdasági tevékenység okozhat komoly problémákat.

- **A még meglévő tiszta vizű hegyi patakjaink „foglalása”, és vizük hálózatba kötése a jövőben nem megengedhető.**
- **Meg kell akadályozni, hogy a még nem kő- és/vagy betonteknőbe ágyazott kisvízfolyásokat hasonló módon igyekezzenek „hasznosítani”.**
- **Indokolt szabályozni a hegy- és dombvidéki kisvízfolyásoknál alkalmazható erdőgazdálkodási gyakorlatokat.**
- **Törekedni és ösztönözni kell a megváltoztatott medrű kisvízfolyások helyreállítására.**
- **Kötelezően gondoskodni kellene a kisvízfolyásokba vezetett lakossági-, ipari- és mezőgazdasági szennyező anyagok szűréséről és tisztításáról.**

Csatornák

A folyószabályozás, árvízmentesítés miatt létesített magyarországi belvízlevezető csatornarendszer hossza cca. 40 000 km. Hazánkban a belvízelvezetés és az öntözés miatt volt szükséges a sűrű csatornahálózat létrehozása, amelyek az adott feladatkörnek megfelelő szélességben és mélységben épültek ki.

A csatornák tagadhatatlanul mesterséges objektumok, feladatukat illetően többfélék lehetnek. Kezelésük elsősorban a vízügyi szempontok alapján történik, így a víztér benövényesedése, a vízi növényzet megtelepedése is sok esetben „csak” műszaki probléma, hiszen elsősorban a gyors belvízelvezetést tartották/tartják szem előtt. Ez azonban alkalmasint kárt okozhat a már megtelepedett élővilágban, így természetvédelmi és ökológiai szempontból legalábbis vitatható megoldás.

Területükön védett- és fokozottan védett természeti értékek is megtalálhatók, illetve folyásirányuk számos állatfaj számára vándorlási útvonal, „ökológiai folyosó” lehet. Így fontos, hogy létrehozásuk, karbantartásuk, üzemeltetésük során érvényesülhessenek ökológiai és természetvédelmi igények is.

A csatornába duzzasztással, vízkivétellel, vízkormányzással kerül a víz, és ezek során fontos szempont, hogy élővíz jellegük fennmaradjon. vízminőségüket alapjaiban a következő tényezők befolyásolják, és ezek kezelése során kellene megtalálni a vízügyi és ökológiai, természetvédelmi „közös nevezőt” – a teljesség igénye nélkül:

- A téli üzemvízszint esetén a minimális vízcseré problémája.
- Az üzemeltetési időszakban a kisebb vízigények kérdése, pl. ezek állóvízi jelleg kialakulásához vezethetnek.
- A szivárgó átemelő telepek által szállított vizek, valamint a beemelt belvizek minőségének a problémája.
- A csatornához kapcsolódó vízfolyások, halas- és horgásztavak vízminőségének az alakulása.
- A vegetációs időben elszaporodó vízinövényzet, majd az elhaló növényzet káros bomlási folyamatainak a kérdése.
- A vízfelszínen úszó, nagy vízfelületet elborító növényzet problémája.
- (Nem konkrétan vízminőségi probléma, de ökológiai, természetvédelmi szempontból lényeges: a csatornaparti vegetáció kezelésének: gyérítésének, irtásának a kérdésköre is).

Mindezek kezelésére több biológiai, kémiai és mechanikai módszer ismert már, amelyeket a vízügyi szakemberek alkalmaznak, de az lenne a leghatékonyabb, ha megtalálnánk azokat az eljárásokat, amelyek megfelelnek a vízügyi szakmai-, és a természetvédelmi, ökológiai elvárásoknak is.

- **A vízi növényzet ritkítása, kikotrása során törekedni kellene arra, hogy az lehetőleg ne vegetációs időben történjen.**
- **Amennyiben pl. a nyár végére kialakuló nem kívánatos vízminőségi mutatók szükségessé teszik a beavatkozást, akkor annak során a „legökológikusabb” módszert kellene alkalmazni (amit pedig a vízügyi és természetvédelmi szakértőknek kellene közösen megnevezniük).**
- **Szintén törekedni kell arra, hogy a csatornaszakaszok partfalánál egyszerre csak az egyik oldalon történjen a növényzet irtása/ritkítása.**
- **Célszerű átgondolni a csatornák mélységének a kérdését is, tekintve, hogy azok vízszívó hatása az adott térségek teljes vízháztartására kihatással vannak.**
- **A veszélyeztetett térségekben a csatornák vízszívó hatását mérsékelni kell, különösen a Kiskunság és a Nyírség esetében fontos a mielőbbi hathatós megoldás alkalmazása.**
- **Új csatornák tervezésekor ajánlatos lenne természetvédelmi hatástanulmány is elvégezni.**
- **A csatornák vonalvezetését is új alapokra lehetne helyezni, aminek során tervezni kellene kanyarulatok és öblök beiktatását, amelyek elősegíthetik a természetes szűrőként működő növényzet megtelepedését.**

Természetes tavak

Természetes tavainknál a turizmus és a hozzá kapcsolódó kiegészítő tevékenységek az egyik leginkább fejlődő nemzetgazdasági ágazatnak mondhatók napjainkban. És ez nem csak az utazási irodák által szervezett tömegturizmust jelenti, hanem a fálusi turizmus fejlődését is. Ugyanakkor a turizmus érdekeinek előtérbe kerülése, a kapcsolódó ágazatok (pl. vendéglátóipar stb.) térnyerése, illetve ezek kizárólagos érvényesülése azzal a veszéllyel járhat, hogy természetes tavainknál az ökológiai, természetvédelmi elvárásokkal ellentétes átalakulások vehetik kezdetüket.

Figyelembe kell vennünk azt, hogy a természetes tavainkat tápláló kisvízfolyások, csatornák az elmúlt évek aszályos időszakainak hatására sok helyütt kedvezőtlen állapotváltozáson estek át.

Éppen ezért a természetes tavakra, valamint a tápláló vízforrásokra kidolgozott megoldási elképzelések során, akárcsak a többi vizes élőhely-típusnál, szerepet kell kapniuk a természetvédelmi és ökológiai elvárásoknak is.

- **Meg kell akadályozni a vízi növényzet indokolatlan irtását.**
- **Szintén útját kell állni a partvonalak további lebetonozásának és beépítésének, azoknál a helyeknél, ahol bizonyított ezek törvénytelen megtörténte, gondoskodni kell a megszüntetésükről.**
- **Ösztönözni kell a tavak környéki településeket a szennyvizek szűrésére és tisztítására.**
- **Elejét kell venni annak, hogy a tömegturizmus, és az ahhoz kapcsolódó ágazatok érdekei a természeti értékek kárára valósulhassanak meg.**
- **Át kell gondolni a halászati-, horgászati és rekreációs hasznosításuk rendjét.**

Halastavak és horgásztavak

Magyarországon 338 tógazdaság működött közel 24 000 hektáron a legutolsó (a 2005-ös évet) összefoglaló Nemzeti Halászati Stratégia Terv adata szerint. Többségük területe 1-10 hektár, de léteznek 1000 hektár feletti rendszerek is, jelentőségük az aszályos alföldi térségben vízgazdálkodási szempontból is lényeges.

A 2003-as aszályos időszakban viszont kritikus helyzetbe kerültek a dél-alföldi és a dunántúli völgyzárógátas tavak, amit az elmúlt évek, hasonlóan száraz időszaka miatt folyamatosan tapasztalni lehetett. De egyértelmű „csúcspontnak” a 2003-as év tekinthető, és most, amikor ezt a tanulmány írom (2007 júliusában), még nem tudható, hogy az idei év nem lesz-e annál is szárazabb; egyes országrészekben már most komoly gondot okoz a tavak vízellátása, pl. a Balaton déli oldalán található halastavaknál.

- **Napjainkban – és ezt nem lehet elégszer hangsúlyozni – a halastavak és a hozzájuk kapcsolódó kisvízfolyások, csatornák fontos élőhelyek, hiszen közülük nagyon sok ritka és értékes növény- és állatfajnak adnak otthont.**

A halastavak jelentős része csatornáin, vagy kapcsolódó kisvízfolyásain keresztül összeköttetésben állnak más tavakkal, vízfolyásokkal, vagyis egy-egy tájegységen belül olyan összefüggő víziútvonalat szolgáltathatnak, amit akár az ökológiai hálózatok mintájának is tekinthetünk. És mindezek felül általában megfelelő vízi-, és partmenti növényzettel rendelkeznek.

- **Napjainkban még nem megoldott az egyes természetvédelmi és vízügyi korlátozások miatt a halastavaknál keletkező gazdasági értékvesztés megtérülésének a kérdésköre.**

Végre megfelelő módon kezelni kellene, pl. a védett állatfajok egyedei által okozott problémákat, mert a jövőben nem tartható, hogy csupán csak a haltermelő viselje a tavakon élő védett állatfajok el- és megtartásának költségeit.

- **Azonban tisztában kell lenni azzal, hogy a védett állatfajok egyedei által okozott károk rendezésére az anyagi és/vagy természetbeni közvetlen kártérítést sem a hazai, sem az uniós jogszabályok nem ismerik el.**
- **Éppen ezért azokat a legfontosabb élőhely-fenntartási szempontokat kellene meghatározni, amelyek lehetővé teszik a halastavi gazdálkodás során a tavaknál található természeti értékek hathatós védelmét, de a haltenyésztést sem hátráltatják károsan, és amelyekre remélhetően az uniós 2007 és 2013 közötti költségvetési ciklusában pályázati támogatás is elképzelhető.**

Az élőhely-fenntartási szempontok legfontosabb elemei a következők lehetnek – a teljesség igénye nélkül:

- **A halastavak vízfelületén biztosítani kell a megfelelő vízi vegetációt (úszóhínárt, nádat stb.)**
- **A halastavak lecsapoló és feltöltő csatornáinál nem történhet egyszerre mindkét partoldalon a vegetáció ritkítása/irtása.**
- **A tavaknál, valamint a csatornáknál található fás szárú növényzet megőrzése indokolt. Ahol ilyen vegetáció nem található, javasolt telepítésük.**
- **Kötelező a telelőtavak megfelelő módon történő körbekerítése.**
- **A védekezési eljárásoknál – pl. a különféle engedélyezett vadriasztásoknál – figyelemmel kell lenni a tónál/tavaknál élő/előforduló valamennyi védett állatfajra is.**
- **Létre kell hozni úgynevezett “elterelő tavakat”.**
- **Nádégetés csak a téli hónapokban javasolt, de azt megelőzően kötelező az égetendő nádaszaksznál a vadriasztás.**
- **Nádkaszáláskor kerülni kell a taroló vágást, mozaikosan vissza kell hagyni nádoltokat.**
- **A tavak meszezését a hatályos jogszabályi előírásoknak megfelelő körültekintéssel kell elvégezni, amelynek során figyelemmel kell lenni a területen élő/előforduló állatfajokra.**

Abban az esetben viszont, ha mondjuk az aszály miatt elkerülhetetlen egyes halastavak/tórendszerek szárazra állítása, akkor nem csak közvetlenül a tavak adta környezeti feltételek szűnnek meg – a természeti értékek számára visszafordíthatatlan kárt is okozhatva –, hanem közvetve a táplálóvizek és a lecsapoló csatornák élővilágára is kedvezőtlenül, sőt károsan kihathat a folyamat. Megjegyzendő azonban, hogy a már említett száraz időszakok hatására a halastavi vízutánpótlást tekintve a csak hazai felszíni készlettel rendelkező dunántúli vízgyűjtőkön az igények meghaladják a 80%-os valószínűséggel rendelkezésre álló augusztusi kisvízi készleteket; így ebben a régióban a halastavak frissvíz-ellátásában további komoly hiány várható a jövőben.

- **Már most szükséges a dunántúli régióban lévő halastavaknak olyan víztakarékos technológiákra átállniuk és ehhez megfelelő uniós és/vagy nemzeti anyagi és szakmai segítséget kapniuk, amelyek a jövőbeli fejlesztéskor igazodni képesek az előre jelzett vízszegény időszakhoz.**

Hátrányosan érinti a magyarországi extenzív halastavi gazdálkodást, hogy a Víz Keretirányelv hazai végrehajtásáról szóló 220/2005-ös kormányrendelet, ex cathedra szennyező objektumoknak nyilvánította a halastavakat, míg pl. a befogadó vízfolyások, csatornák vízminőségét – amelyek azonban valóban olyan szennyezettek is lehetnek, hogy megfelelő szűrés és tisztítás nélkül haltenyésztésre sem alkalmasak – nem tesz utalást.

- **Mielőbb felül kell vizsgálni a Víz Keretirányelv hazai végrehajtásáról szóló 220/2005-ös kormányrendeletet, és a halászatot kedvezőtlenül érintő kitételeket a valós helyzethez kell igazítani.**

Sajnálattal vehetjük tudomásul azt is, hogy a magyarországi tógazdasági haltermelés (extenzív tógazdálkodás) megítélése az Unió részéről nem egyértelmű. Gyanítható: a brüsszeli adminisztráció és szakbizottságok előtt nem ismeretes, hogy az extenzív halastavi gazdálkodás, azon túl, hogy a hatályos magyar jogszabályok mezőgazdasági tevékenységnek minősítik, milyen értékes és egyedi természeti értékeket őriztek/őriznek meg.

- **Ha az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból (EMVA) az agrár-környezetgazdálkodási intézkedés keretein belül nem lesz támogatható az extenzív halastavi gazdálkodás 2007 és 2013 között, mint azt a jelenlegi ismereteink szerint Brüsszelben tervezik, úgy Magyarország – feltehető – nem tudja majd finanszírozni ezt a típusú gazdálkodást. Ez pedig beláthatatlan következményekkel járhat.**

Mindazonáltal az is elkerülhetetlen, sőt kívánatos, hogy hazánkban még több halastó létesüljön, és rendelkezésünkre álljanak azok a támogatási formák, amelyek felhasználásával ez meg is valósítható.

- **Ösztönözni kell újabb halastavak létesítésére. Ugyanakkor újabb tavak létesítésekor természetvédelmi hatástanulmány készítését kellene előírni.**
- **A várható vízhozamokra gondolva a tógazdasági haltermelés biztonsága érdekében egy legalább öt (tíz) éves időszakot felölelő tározófejlesztési programot célszerű kidolgozni.**
- **Törekedni kell arra, hogy a Nemzeti Halászati Stratégia Tervben és az ahhoz kapcsolódó Halászati Operatív Programban, illetve annak a Stratégiai Környezeti Vizsgálatában megfogalmazott, a természetvédelmi és ökológiai érdekekkel összhangban lévő szakmai elvárások és finanszírozási lehetőségek megvalósuljanak hazánkban 2007 és 2013 között.**
- **A magyarországi haltermelés piacát növelni szükséges az unióban, de az unió kívül is, hiszen ahhoz, hogy érdemes, sőt minél sikeresebb legyen halászattal foglalkozni, biztosítani szükséges a megfelelő piacot.**

A horgásztavak nagy részébe telepített halállomány kerül, tehát a halastavaktól eltérően ezeknél a halfogás és nem a haltenyésztés az elsőrendű szempont. Általában gyakran látogatottak, vizinövényzetük nem egy esetben szegényes, jobbadán a partmenti vegetáció is ritkás. Ezeknek a tavaknak elsősorban a horgászati igényeket kell kielégíteniük, végtére is azért tartják fenn őket; hazánkban több mint háromszázezeren rendelkeznek, horgászjeggyel, így kijelenthető, hogy Magyarországon a legnépszerűbb szabadidős tevékenységnek tarthatjuk a horgászatot.

- **A horgásztavaknak – legalábbis számosak közülük –, mint jellegzetes vizes élőhelyeknek, megfelelő kezeléssel komoly természeti értékek megőrzése és fenntartása is feladatul juthat.**

Néhány szó a vidráról és a vidravédelemről

Hazánkban ma még mindig stabil és fejlődő vidraállomány él, sőt, Európa szerte az egyik leggazdagabb populációval rendelkezünk.

Ezt az 1974-ben elrendelt természetvédelmi oltalom alá helyezésén túl, amit 1982-ben a fokozottan védett státus követett, a halastó-rendszereinknek, és a természetes vízi halászatnak köszönhetjük elsősorban.

Ugyanakkor a hazai vidrapopuláció sem egységes, több, egymástól elszigetelődő állományról van tudomásunk, amit az Alapítvány a Vidrákért szervezet által koordinált országos állomány-felmérések tapasztalatainak ismerete alapján jelenthetek ki.

Az elszigetelődés az alábbiakra vezethető vissza – a teljesség igénye nélkül:

- Az egyes térségek elsivatagosodására; lásd Homokhátság, Nyírség.
- A települések és gazdasági beruházások terjeszkedésére és az ebből adódó „területigényekre”; pl. bevásárló-, ipari- és logisztikai központok, lakóparkok létrehozására.
- Az autópályák és közutak hosszának növekedésére.
- A vizes élőhely-típusaink átalakulására, megszűnésére és átalakítására; pl. a halas- és horgásztavak szárazra állítására, csatornák beszántására, kisvízfolyások medrének kikövezésére és kiszáradására stb.
- Valamint a vidra illegális üldözésére.

- **Ma már, mindezen hatásoknak is köszönhetően, kijelenthető: hazánk egyes régióiban a vidraállomány visszaszorulása egyértelműen bizonyítható, amit 2004-ben a „Vidranagyhatalomból vidraszegény Magyarország?” című tanulmány-könyvben az Alapítvány a Vidrákért szervezet publikált is.**

Ennek ellenére: Európában még mindig, mi, magyarok büszkélkedhetünk az egyik legegységesebb vidraállománnyal. De, azok a figyelmeztetések, amelyek észlelhetők a hazai vidrapopulációk felmérése során, egyértelművé teszik számunkra: most van itt az ideje annak is, hogy megtegyük azt, amit meg kell tennünk. Mégpedig annak érdekében, hogy Európa egyik vízi csúcsragadozójának – egyelőre megjósolhatatlan mértékű –, elsősorban a vizes élőhelyeink állapotromlása miatti visszahúzódását megelőzzük és/vagy megállítsuk.

- **Ezért is szükséges, hogy vizes élőhelyeinken összehangolt és eredményes védekezés történjen, legyen szó belvízről, árvízről, aszályról, vagy bármi másról.**

Régi közhely: minden mindennel összefügg. Vagyis, megfordítva: ha sikerül egy hatékony, ökológiai elveket valóban önmagának valló vízügypolitikát kiötnünk és megvalósítanunk, akkor mindannyiunk álma megvalósulhat.

- **A vidra jelképünk is lehet, a vizes élőhelyek emblematikus „figurája”; talán nem véletlen, hogy az Európa Tanács is a vidrát választotta címerállatának. De! Mi, magyarok rendelkezünk még most is az egyik legegységesebb vidrapopulációval kontinensszerte! És ezt kamatos kamattal kiaknázhathatnánk az uniós vidékfejlesztési, mezőgazdasági, természetvédelmi és vízügyi támogatási alapok felhasználása során, hiszen olyan természeti értékről van szó, ami Európa szerte már kimondottan ritkaságszámba-menő.**

Igaz, a vidraállományunk egységét és gazdagságát – amint ezt az eddigi tanulmányaink megállapították – elsősorban a hazai halastavaknak és a folyó menti holt- és mellékágak halasításának köszönhetjük elsősorban. Ahhoz viszont, hogy ezzel elbűszkélkedhessünk a jövőben is, fontos, hogy a kisvízfolyások, csatornák, folyók is olyan környezeti feltételeket biztosítsanak, amelyek lehetővé teszik a vidra megtelepedését, vándorlását. És ez csak akkor valósulhat meg, ha valóban megegyezünk azokban a nagyon fontos vízügypolitikai alapelvekben, amelyek összhangban vannak a természetvédelmi, ökológiai szakmai elképzelésekkel is.

- **És most, kérem, emeljünk ki egy vizes élőhely-típus: az extenzív halastavakat. Kérem Önöket, támogassák az alábbi kezdeményezést, amivel, ha valóban eredményre vezetne, azt hiszem, valamennyien sokat nyerhetnénk. Köszönöm!**

JAVASLAT

„A vidra a halász barátja”

EMBLÉMA ÉS TÁMOGATÁSI RENDSZER LÉTREHOZÁSÁRA MAGYARORSZÁGON

Bevezető

Tisztában vagyok azzal, hogy javaslatom jogszabályokat és az államigazgatás eljárási rendjét is érinti, így megvalósulása nem képzelhető el rövid határidőn belül. De, ha az érintett minisztériumok, szakmai szervezetek és kutatóhelyek részéről van – és remélem: van – szándék arra, hogy a kezdeményezés sikerrel járjon, akkor a részletek kidolgozása, a vonatkozó és szükséges jogszabályi és közgazdasági háttér, valamint a támogatási feltételek létrehozása csak az együttes hozzáállásunkon múlhat.

A javaslat előzménye

- A közelmúltban elkészült hazánkban az Új Magyarország Vidékfejlesztési Terv, a Nemzeti Halászati Stratégia Terv, az erre épülő Halászati Operatív Program, és annak a Stratégiai Környezeti Vizsgálata.
- Mindezek rendkívül fontossággal bíró dokumentumok, és remélhetően a hamarosan életbe lépő uniós és/vagy nemzeti agrártámogatások az ezekben foglalt szakmai követelmények alapján határozzák majd meg a pályázatok és/vagy támogatások/hitelek feltételeit.

- **Hazánk számára rendkívül fontos, hogy a halastavak fenntartása, megőrzése és újabbak létrehozása miatt minden olyan agrár-környezetvédelmi és természetvédelmi uniós és/vagy nemzeti támogatást megkapjunk, amelyek felölelik a magyarországi hagyományos extenzív halgazdálkodási tevékenység teljes spektrumát.**
- **Mindezek miatt arra teszek javaslatot, hogy hozzunk létre egy „A vidra a halász barátja” emblémát, amely egyértelműen kifejezné a magyarországi halastavak mezőgazdasági tevékenységét és természetvédelmi fontosságát; vagyis, ezek egymásrautaltságát:**
  1. **Az ahhoz kapcsolódó élőhely-fenntartási szempontrendszerrel.**
  2. **Valamint az ezek betartása mellett igényelhető agrár-környezetgazdálkodási és/vagy természetvédelmi támogatási lehetőségek biztosításával.**

- Mindezzel azt lehetne tudatosítani, hogy a két ágazat valóban elválaszthatatlan egymástól, de ahhoz, hogy a halastavaknál élő/előforduló természeti értékeink hosszabb távon is megőrizhetők legyenek, szükségünk van az uniós agrár-környezetvédelmi és természetvédelmi támogatásokra.

A javaslat indoklása

- Bizonyítható, hogy az Európa szerte egyedülálló magyarországi vidraállomány elsősorban az extenzív halastavaknak köszönheti a gazdagságát. Mindennek oka, hogy a vidra ezeken az élőhelyeken találja meg azokat a környezeti feltételeket, amelyek lehetővé teszi számára a területfoglalást, a fészkelést és a szaporodást.
- A halastavak mentén zömében nőstények foglalnak területet, párzás idején ott fogadják a hímeket – ez az év bármely időszakában, de többnyire november és március között történik –, majd ott nevelik fel a fiaikat. Vagyis a halastavak a magyarországi vidra-törzsállomány legfontosabb élőhelyei. Természetvédelmi, ökológiai szempontból ezért is különösen fontos a megőrzésük.

- Az utóbbi években egyértelmű folyamatként figyelhető meg, hogy az egyre gyakoribb és hosszabb ideig tartó aszályos időszakok miatt Magyarország egy-egy tájegységében élő vidraállományok a halastavakra húzódtak, azokon találva meg a túléléshez szükséges környezeti feltételeket. Ugyanakkor az is bizonyított, hogy az árvizek idején is a folyó-menti halastavak jelentik az ott élő vidrák számára ez egyedüli menekülést. Mindezek miatt is – itt most nem említve a rendkívül fontos gazdálkodási és egyéb más szempontokat – elengedhetetlen, hogy a halastavak jövőbeli megőrzése és újabbak létrehozása biztosított legyen hazánkban.

- **A vidra érzékenyen reagál minden környezeti változásra, így mint csúcsragadozó jelképe lehet a magyarországi extenzív halastavaknak, hiszen ahol területet foglal, fészkel és szaporodik, ott egyértelműen olyan környezeti feltételek állnak a rendelkezésére, amelyek az adott élőhely megfelelő/optimális minőségét jelzik. De! Ez fordítva is igaz: egyértelműen a hagyományos extenzív halastavi gazdálkodás teszi lehetővé Magyarországon, hogy védett természeti értékeink olyan gazdagságban találhatók meg a területükön, amelyek másképpen már nem, vagy lényegesen kisebb egyedszámban léteznének.**
- **Épen ezért a vidra a magyarországi extenzív halgazdálkodás olyan jelképének tekinthető, amely kétséget kizáróan ezen élőhelyek és az azokon végzett halgazdálkodási tevékenységek egymásra utaltságát és elválaszthatatlanságát bizonyítják.**

- Így „A vidra a halász barátja” embléma nem csupán szimbólum lenne, hanem legfőképpen annak a kifejezése, hogy ahol a vidra bizonyítottan megtalálja a számára szükséges életfeltételeket, ott az a gazdálkodási tevékenységnek köszönhető elsősorban. És ez az, amit a jelképnek, illetve a hozzá kapcsolódó lehetőségeknek egyértelműen ki kellene fejeznie.

- **Az embléma megjelenítésére, viselésére és a kapcsolódó támogatási lehetőségek igénybevételére az a halasgazda lenne jogosult, aki a vidrára vonatkoztatott élőhely-fenntartási szempontoknak megfelelően végzi a tevékenységét – mindezeknek a feltételeit részletesen ki kell dolgozni.**

- Ezzel kifejezésre juttathatnánk azt is, hogy Európa egyik védett, egyébiránt az Európa Tanács szimbólumaként is elfogadott szárazföldi ragadozó emlőse hazánkban az extenzív halastavaknak, és az azokon végzett hagyományos mezőgazdasági (halászati) munkálatoknak köszönheti egyedülálló gazdagságát.

- **Így egyértelművé tennénk, hogy bármely intézkedés, amely a vidra javát szolgálja, a vízi ökoszisztémák és az azokon végzett gazdálkodási munkafolyamatok egészének az előnyére válik, beleértve az ember által közvetlenül hasznosított forrásokat is – mint pl. a hal.**

Rövid összefoglaló

A vizes élőhelyek a világon mindenhol a legveszélyeztetettebb ökológiai rendszerek közé tartoznak. Hazánkban is egyre nagyobb problémát okoz az aszály, az árvíz és a belvíz.

A magyarországi belvízrendezés stratégiai átgondolása elkerülhetetlen, ennek során azonban nem csak a – tagadhatatlanul rendkívül fontos és meghatározó – vízügyi szempontoknak, hanem a mezőgazdasági és természetvédelmi érdekeknek is érvényesülniük kell.

Hazánkban az aszály az árvizekhez és a belvizekhez hasonló nagyságú területeket érint, rendkívüli horderejű kérdés, talán az bizonyítja a legjobban, hogy Nemzeti Aszálystratégia készül.

A folyóinkkal való jövőbeli szabályozás mindenféleképpen a „többszerepű” folyógazdálkodás elveire épülhet csak.

Alaposan át kell gondolni a holtágak jogi helyzetét, hasznosításuk módjait. Szabályozni kell a kubikgödrök jogi helyzetét és hasznosításuk módjait is. A patakszabályozási munkákat összhangba kell hozni az ökológiai és természetvédelmi igényekkel.

A csatornák tagadhatatlanul mesterséges objektumok, feladatukat illetően többfélék lehetnek. Ugyanakkor területükön védett természeti értékek is megtalálhatók, illetve folyásirányuk számos állatfaj számára vándorlási útvonal, „ökológiai folyosó” lehet. Így fontos, hogy létrehozásuk, karbantartásuk, üzemeltetésük során érvényesülhessenek ökológiai és természetvédelmi igények is.

Napjainkban a halastavak és a hozzájuk kapcsolódó kisvízfolyások, csatornák fontos élőhelyek, hiszen közülük nagyon sok ritka és értékes növény- és állatfajnak adnak otthont. Ki kell dolgozni azokat a legfontosabb élőhely-fenntartási szempontokat, amelyek lehetővé teszik a halastavi gazdálkodás során a tavaknál található természeti értékek hathatós védelmét, de a haltenyésztést sem hátráltatják károsan. Mindemellett ösztönözni kell újabb halastavak létesítésére, és szükséges lenne egy öt-tíz éves időszakot felölelő tározófejlesztési programra is. Felül kell vizsgálni a Víz Keretirányelvhez kiadott kormányrendeletet, amely a halastavainkat szennyező objektumoknak nyilvánította.

A horgásztavaknak – legalábbis számosnak közülük –, mint jellegzetes vizes élőhelyeknek, megfelelő kezeléssel komoly természeti értékek megőrzése és fenntartása is feladatul juthat.

A vidra, fokozottan védett csúcsragadozónk. Hazánkban él Európa egyik legegységesebb vidraállománya, ami elsősorban a magyarországi extenzív halgazdálkodásnak köszönhető. Halastavaink kétséget kizáróan megfelelő élőhelyek, lehetővé teszik a vidra hosszú távú sikeres megőrzését. Ezért hozzunk létre egy emblémát: „A vidra a halász barátja” címmel. Az embléma nem csupán szimbólum lenne, hanem legfőképpen annak a kifejezése, hogy ahol a vidra bizonyítottan megtalálja a számára szükséges életfeltételeket, az a természetvédelmi és ökológiai elvárásoknak megfelelő gazdálkodási tevékenységnek köszönhető elsősorban. És ez az, amit a jelképnek, illetve a hozzá kapcsolódó lehetőségeknek egyértelműen ki kellene fejeznie, amihez nemzeti, valamint uniós agrár-környezetgazdálkodási és/vagy természetvédelmi, élőhely-fenntartási támogatás is társulhatna.

Felhasznált szakirodalom

Alapítvány A Vidrákért: Gyorsjelentés a Szamos- és Tisza-folyót ért cianmérgezés utáni vidrakutatásról – Budapest, 2000.

Alapítvány a Vidrákért: Vidranagyhatalomból vidraszegény Magyarország: vajon miért fogyatkozik hazánk vidrapopulációja? – Budapest, 2004.

Alapítvány a Vidrákért: A 2004 és 2006 között elvégzett magyarországi vidraállomány-felmérés részletes összefoglaló dolgozata – Budapest, 2007.

Dr. Ambrus András, Csörgits Tibor, dr. Fülöp Sándor, Havasné Szilágyi Eszter, Kis Ferenc: A Víz Keretirányelv természetvédelmi vonatkozásai – Magyar Természetvédők Szövetsége – Budapest, 2003.

Bóhm András, Szabó Mária (szerkesztők): Vizes élőhelyek: a természeti és a társadalmi környezet kapcsolata – Tanulmányok Magyarország és az Európai Unió természetvédelméről; Kiadó: ELTE TTK, SZIE-KGI, KöM TvH – Budapest, 2001.

IUCN: Élővíz-folyósók Magyarországon: Stratégia a Duna és mellékfolyói védelmére – IUCN, Gland, Svájc és Budapest, Magyarország, 1995.

K. Szilágyi Enikő: A holtágak ökológiai állapotának felmérése az Alföld-program keretében: a Cibakházi Holt-Tisza – Hidrológiai Közöny (78. évfolyam 5-6. szám: 315-316. oldal) – Budapest, 1998.

Láng István, Csete László, Jolánkai Márton (szerkesztők): „AGRO-21” Füzetek: Panel-beszélgetések a VAHAVA projekt zárókonferenciáján (MTA 2006. március 9.) – „AGRO-21” Kutatási Programiroda – Budapest, 2006.

Lakatos Gyula: Javaslat a hazai vizes élőhelyek osztályozására – Hidrológiai Közöny (78. évfolyam 5-6. szám – 348-349. oldal) – Budapest, 1998.

Lászlóffy Woldemár: A Tisza – Vízi munkálatok és vízgazdálkodás a tiszai vízrendszerben. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982.

Sándor Szilvia és Lukács Attila (szerkesztők): A Víz Keretirányelv természetvédelmi vonatkozásai – a 2003. június 19-én rendezett fórum előadásainak összefoglaló tanulmányfüzete – Magyar Természetvédők Szövetsége – Budapest, 2003.

Dr. Pálfai Imre (szerkesztő): Magyarországi folyószakaszok mellékágai – Közlekedési, Hírközlési és Vízügyi Minisztérium – Budapest, 1998.

Dr. Pálfai Imre (szerkesztő): Magyarország holtágai – Közlekedési és Vízügyi Minisztérium – Budapest, 2001.

Ráth Imre: Kritikus vízháztartási helyzet a Duna-Tisza közti hátságban – Ö.K.O. (V. évfolyam, 2. szám – 29-36. oldal) – Budapest, 1994.

Somlyódi László (szerkesztő): A hazai vízgazdálkodás stratégiai kérdései. Magyarország az ezredfordulón. Stratégiai kutatások a Magyar Tudományos Akadémián – Budapest, 2000.

Honlapok: www.vahava.hu; www.vituki.hu; www.vizugy.hu; www.kvvm.hu; www.fvm.hu